

Повреде међународног права и преседани у решавању југословенске кризе

Мр Никола Михаиловић

Аутор у напису доказује да решења која су СФРЈ и њеним републикама наметнуле друге државе и међународне организације и органи нису била заснована на међународном праву, правди и жељи да се допринесе мирном решавању насталих спорова, већ на остваривању сопствених интереса неких најмоћнијих држава света и њиховој жељи за преуређењем односа у свету.

На разне начине, у стварању и решавању југословенске кризе од 1991. године учествовале су и неке стране државе, а нарочито Немачка, Аустрија, Сједињене Америчке Државе (САД) итд., и међународне организације, као Европска заједница,¹ Конференција о безбедности и сарадњи у Европи (КЕБС),² Савет Европе³ и Уједињене нације (УН). На жалост, уместо принципијелног, на међународном праву заснованог и коректног односа према свим странама у кризи и сукобима, добрих услуга, помоћи и посредовања, наведене државе и међународне организације учиниле су низ тешких повреда међународног права и разних преседана на штету српског народа у Хрватској, Босни и Херцеговини и држави СФРЈ, касније СРЈ, као чланице и оснивачу Уједињених нација.

¹ Европска заједница, касније Европска унија, економска је и политичка организација западноевропских држава, а чине је: Белгија, Француска, Холандија, Италија, Луксембург, Немачка, Велика Британија, Данска, Ирска, Грчка, Шпанија, Португал и Шведска, али број држава чланица није ограничен. Основана је 1957. године тзв. Римским уговором. Њени циљеви су економски и политички, али се њен даљи развој креће у правцу све већег зближавања и уједињавања, односно стварања наднационалне заједнице. Њени органи су: Европски парламент, Савет министара, Комисија, Суд правде и Консултативни економско-социјални савет. Седиште јој је у Бриселу.

² Конференција о безбедности и сарадњи у Европи (КЕБС) започела је с радом 3. јула 1973, у Хелсинкију, као свеевропски форум на којем су државе чланице са Истока и Запада, превазилазећи односе биполаризма, расправљале о безбедности, привредној сарадњи и циркулацији људи и идеја. Одлуке су доношене консензусом, али нису биле обавезујуће. Конференција има 52 чланице (са Југославијом 53). Њени органи су: Самит, Савет министара, Комитет високих функционера, Секретаријат и посебни органи, а седиште јој је у Прагу. Југославија је један од оснивача Конференције, али је њено учествовање у раду суспендовано 1992. године. Конференција се сада назива Организација за безбедност и сарадњу у Европи – ОЕБС.

³ Савет Европе је организација која је основана ради очувања јединства између европских држава чланица и остварења идеала и начела који чине њихову заједничку баштину и подстичу њихов економски и друштвени развој. Основана је 1949. године. Сада има 40 чланова. Југославија није чланица. Органи Савета су: Комитет министара, Парламентарна скупштина и Секретаријат, са седиштем у Стразбуру.

Чињеница је да су бивше југословенске републике које су се определиле за отцепљење од СФРЈ и формирање самосталних и независних држава веома брзо, скоро унапред, стекле наклоност и подршку, пре свега, Немачке, Аустрије и њима блиских држава, као непријатеља Србије и Црне Горе у оба светска рата, а затим и других држава. Отцепљене републике су одмах прихваћене као напредне и демократске земље које се ослобађају од комунизма, док су Србија и Црна Гора – као републике које су настојале да сачувају федерацију или остану у федерацији са републикама и народима који се за то определиле, уз остварење основне претпоставке да се право на самоопредељење, укључујући и право на отцепљење, под једнаким условима обезбеди свим југословенским народима – проглашене недемократским земљама, а затим и главним кривцима за оружане сукобе на територији претходне Југославије. И што је још горе, такав однос према странама у југословенској кризи није се заснивао на стварним чињеницама и нормама међународног права, већ на политичким проценама и интересима појединих држава, које су такве своје ставове, различитим притисцима, наметнуле и осталим државама.⁴ Такво њихово понашање према СР Југославији траје и даље, и не зна се када ће бити окончано.

Савезна Република Југославија искључена је из рада Генералне скупштине УН, КЕБС-а и бројних других међународних организација и органа, онемогућено јој је учествовање у раду Савета Европе, није чланица Савета безбедности и Европске заједнице, у оквиру којих су донете све одлуке о југословенској кризи и односима према СРЈ и српском народу у Хрватској и Босни и Херцеговини, а приликом доношења тих одлука није јој омогућено да учествује у утврђивању битних чињеница на основу којих су те одлуке донесене и да се изјасни о утврђеним или претпостављеним чињеницама, па је јасно да такве одлуке нису могле да буду правилне и правичне, односно да су приликом њиховог доношења учињене бројне тешке повреде међународног права на њену штету и разни преседани. Чак ни познато начело римског права, које је усвојено у свим цивилизованим државама света, да треба саслушати и другу страну – *Audiat et altera pars* – није поштовано када је била у питању СРЈ, без обзира на то што је оно једно од основних начела сваког процесног права, па и процесног права које се примењује у међународним споровима и односима. Тако јој је ускраћено право да се брани од тешких оптужби за које су јој изречене тешке економске санкције, што је незамисливо када је у питању изрицање било каквих санкција у савременом праву. Поред тога, начин одлучивања у оквиру КЕБС-а, у којем су до доношења Париске повеље о новој Европи одлуке доношене консензусом, а према којој се одлука може донети без узимања у обзир гласа државе на коју се она односи (консензус минус

⁴ За прихватање Мастрихтског споразума Немачка је својим западним партнерима поставила услов да признају сецесију Хрватске и Словеније (опширније: др Смиља Аврамов, *Југословенска криза и грађански рат*, „Војно дело“, бр. 4-5/96, стр. 39).

један глас), први и једини пут је промењен када се у оквиру те конференције расправљало о санкцијама према СР Југославији.⁵

Право народа на самоопредељење

Према Повељи УН, Међународном пакту о грађанским и политичким правима, Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима⁶ и каснијим међународним актима,⁷ а посебно према Уставу СФРЈ из 1974. године и свим ранијим југословенским уставима после Другог светског рата, право на самоопредељење припада народу, а не појединим републикама, покрајинама или државама. Међутим, у југословенској кризи чланице Европске заједнице, САД и друге државе признале су Републици Хрватској и Републици Босни и Херцеговини „прво на самоопредељење“ иако према међународном праву такво право не постоји, односно не припада републикама, покрајинама, појединим територијама итд., већ појединим народима. Правно схватање да се право наведених република на самоопредељење заснива на одлукама већине грађана тих република, које су они донели на својим референдумима, представља изигравање и злоупотребу права на самоопредељење јер се једном од више равноправних народа у тим републикама, онеме који чини релативну већину, даје право на самоопредељење, а другом народу, који по уставу државе има статус равноправног народа, ускраћује се то право и он се претвара у националну мањину.

На основу таквог схватања права на самоопредељење, српском народу у Хрватској и Босни и Херцеговини ускраћено је право на самоопредељење, а његово неслагање са таквим одлукама и његов отпор према таквом противуставном потчињавању проглашени су за побуну против „легалних“ органа власти, с правом тих органа да угуше његов отпор. Колико су ти органи били легални најбоље показује чињеница да у Хрватској у тим органима више није било представника до тада равноправног српског народа, а у Босни и Херцеговини – представника равноправних српског и хрватског народа. Такво схватање и примена „права на самоопредељење република“, уместо народа, које није ништа друго до чиста сецесија, груба је повреда међународног права народа на самоопредељење. А остваривање права српског народа

⁵ Неке веома значајне повреде међународног права које су учињене на штету СРЈ, аргументовано, уз навођење обимне стране литературе, обрадио је Миодраг Митић у књизи *Међународно право у југословенској кризи*. Део тих повреда значајан је за одлучивање о одговорности за ратне штете и репарације настале у оружаним сукобима на територији претходне Југославије. То питање између правних наследница СФРЈ није решено, а сасвим је сигурно да ће морати да се реши (видети: мр Никола Михаиловић и др Здравко Петровић, *Ратне штете и репарације*, Војноиздавачки завод, ИП Триконтинентал, Београд, 1998).

⁶ Текстови тих пактова налазе се у књизи др Стевана Ђорђевића и других: *Грађа међународног јавног права*, прва књига, стр. 502. и 515.

⁷ Завршни акт Конференције о безбедности и сарадњи у Европи, усвојен у Хелсинкију 1975. године, Париска повеља за нову Европу, усвојена 1990. године итд.; текстови тих докумената могу се наћи у књизи: *Документи КЕБС-а 1975–1995*, стр. 9 и 143.

на самоопредељење у Хрватској и Босни и Херцеговини било је основни узрок за избијање и наставаљање оружаних сукоба у тим југословенским републикама.⁸

Принцип неповредивости граница

На основу Повеље УН, Декларације УН о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава у складу са Повељом УН⁹ и многих других међународних аката, у међународном праву важи принцип територијалног интегритета свих држава. У завршном акту КЕБС-а из 1975. године и бројним другим међународним документима усвојен је и потврђен принцип неповредивости граница свих држава у Европи, што значи и граница СФРЈ као једне од држава оснивача те конференције. Међународним признањем држава створених насилном сецесијом од СФРЈ, дакле без сагласности осталих република државе СФРЈ, повређен је принцип поштовања једне европске државе – државе СФР Југославије. Повређен је такође и принцип неповредивости државних граница наведене државе. Истовремено, противно одредбама међународног права, административне и унутрашње границе између република у СФРЈ признате су и проглашене за међудржавне границе које штити међународно право. При томе се свесно и злонамерно прешло преко чињенице да је свака југословенска република која је као самостална држава настала или остала после насилног разбијања СФРЈ, према међународном праву, могла да задржи само територију коју је унела у СФРЈ, односно пре тога у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца као њену претходницу. Унутрашње границе између тих република, које је утврдио ауторитарно највиши партијски орган ДФЈ, односно ФНРЈ, у ратним условима, не могу имати значај међудржавних граница у међународноправном смислу. То важи и за промену тих граница, па признање промене међурејубличких граница значи признање промене граница учињене насилним путем, што је неспојиво са важећим међународним правом.¹⁰

Шта је то у југословенском случају значило показује одређивање граница између Хрватске и Србије (Војводине) у периоду од 1943. до 1946. године. Том приликом срезови Дарда, Батина и Вуковар, које је Србија 1918. године унела у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, ауторитарно су, наводно због бољих економских веза са Хрватском,

⁸ Одлучујући се за признање сецесије бивших југословенских република, „Велика Британија, САД и Француска су одступиле од своје традиционалне политике и ставова своје сопствене науке. Ипак, мораће да потраже одговор на два фундаментална питања међународноправне науке: права на побуну и права државе на одбрану“ (видети: Смиља Аврамов, *исто*, стр. 47).

⁹ Текст Декларације налази се у књизи С. Борђевића и других: *Грађа међународног јавног права*, прва књига, стр. 317.

¹⁰ Та повреда је још очигледнија ако се узму у обзир тврдње Републике Словеније да се нису отцепиле већ „раздружили“ од СФРЈ, јер када се неко раздружи од некога онда са собом може понети само оно што је пре тога удружио. То важи и за удруживање република, односно држава.

пренети у административну надлежност Хрватске. Насилним отцепљењем од СФРЈ тј. од Србије и Црне Горе, Хрватска је насилно отцепила и те срезове. Такав њен поступак је прихваћен и потврђен међународним признањем Републике Хрватске у њеним републичким, односно административним границама. С обзиром на то да су државне границе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца односно ФНРЈ и СФРЈ одређене Сенжерменским, Трианонским, Нејским, Рапалским и Римским уговорима, склопљеним после Првог светског рата, и уговором с Италијом, склопљеним после Другог светског рата, да се према међународном праву границе између држава одређују међународним уговорима, после којих следе поступци делимитације и демаркације, као и да су унутрашње границе између бивших југословенских република постале међудржавне само на основу међународног признања тих република, веома је спорно какав ће међународноправни значај имати те границе у неком каснијем времену, када међународно право буде поштовано, а новонастале државе на територији претходне СФРЈ не буду под непосредном заштитом, контролом и диктатом Европске уније, Североатлантског (НАТО) пакта и Савета безбедности.

„Став да су признањем сецесионистичких република васпостављене нове границе на основу принципа и одлука АВНОЈ-а, правна је бесмислица и политичка иронија. Признање је једнострани политички акт којим се констатује појава нове државе и, евентуално, изражава жеља за успостављењем дипломатских односа. Једностраним актом не могу се изводити територијалне промене нити било каква прекрајања, не могу се наметати ни права, а још мање обавезе трећим државама ... АВНОЈ је саставни део социјалистичке револуције, а са међународног правног становишта (у погледу граница, прим. аутора) његове одлуке су ништавне; донете су за време окупације земље, а тада се не могу изводити никакве административне ни територијалне промене.“¹¹

Чињеница да Србија, у ситуацији у којој се нашла (свршени чин признања, економске санкције, претње употребом силе итд.), није поставила питање измене те границе и да је касније из истих разлога признала Републику Хрватску у њеним „авнојским“ границама не може променити правни значај, важење и садржај наведеног утврђивања и признавања тих граница.

Међународно правно признавање држава

Иако је међународно признање једне државе од стране друге државе првенствено питање њене политичке процене и одлуке, не може се занемарити чињеница да су у међународном праву предвиђени услови које свака држава треба да испуни да би могла да буде међународно призната као самостална и независна држава. Према Конвенцији о правима и дужностима држава, држава као субјект међународног права мора да има следеће квалификације: перманентно становништво, ути-

¹¹ Др Смиља Аврамов, *исто*, стр. 41.

рђену територију, владу и капацитет да уђе у односе са другим државама. Према Пројекту II – *Државе: постојање, једнакост, признање*, који је израдила Међународна комисија америчких правника, држава као личност међународног права мора да испуњава следеће захтеве: перманентно становништво; дефинитивно одређену територију; контролисану владу; капацитет да уђе у односе са другим државама и степен цивилизације који јој омогућава да се придржава принципа међународног права итд.¹²

Када су 15. јануара 1992. земље Европске заједнице признале Републику Хрватску у њеним републичким границама, она није испуњавала предвиђене услове за међународно признање јер није имала власт на трећини своје територије. На том делу територије бивше југословенске републике Хрватске постојала је Република Српска Крајина, која је испуњавала све предвиђене услове за међународно признање, али јој је оно било ускраћено.

Још је јаснија ситуација била у вези с Републиком Босном и Херцеговином. Када су земље Европске заједнице, 6. априла 1992. признале Републику Босну и Херцеговину, државни органи у тој републици нису имали никакву власт на две трећине територије бивше југословенске републике Босне и Херцеговине. На великом делу те територије била је формирана и функционисала је Република Српска, која је испуњавала предвиђене услове за међународно признање. То значи да ни Република Босна и Херцеговина није испуњавала услове за међународно признање у својим републичким границама. Према речима главног правног саветника Министарства за иностране послове Аустралије Роналда Рича: „Европска заједница се померила од процеса признања као формалног прихватања факта на процес базиран на оцењивању вредности, кроз који међународна заједница покушава да створи факт. Мало је примера покушаја да се конституише једна држава кроз широко признање као што је то био случај Босне и Херцеговине“.¹³ О томе наш познати професор међународног јавног права Смиља Аврамов каже: „Признањем сецесионистичких република супротно елементарним правилима међународног права, а посебно њиховим пријемом као мирољубивих, у јеку грађанског рата, у чланство Уједињених нација, уз истовремено колективно кажњавање преосталог дела Југославије и целокупног српског народа, створен је тотални правни хаос с катастрофалним последицама чији се домети још не могу сагледати“.¹⁴

Тако је Европска заједница, уместо да пружи добре услуге и помоћ у решавању југословенске кризе, преузела улогу арбитра о томе које и какве државе треба да настану на територији претходне Југославије, у

¹² Текст тих и сличних међународних аката може да се нађе у књизи др Стевана Ђорђевића и других (*Грађа међународног јавног права*, прва књига, стр. 143).

¹³ Roland Rich, *Recognition of States: Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union*, „European Journal of International Law“, V. 4/1993, стр. 38–71 (наведено према: М. Митић, *Међународно јавно право у југословенској кризи*, стр. 154).

¹⁴ Др Смиља Аврамов, *исто*, стр. 37.

kojim границama, па чак и какви треба да буду њихов положај и однос са државом претходницом. У таквој ситуацији, будући да су Република Српска Крајина у Хрватској и Република Српска у Босни и Херцеговини фактички постојале и деловале као самосталне државе, са свим елементима које међународно право прописује за настанак и међународно признање нових држава (утврђена територија, перманентно становништво, ефективна власт, правни поредак, устав, војска, способност за улазак у односе са другим државама итд.), државе Европске заједнице, друге државе и међународне организације нису могле очекивати да ће акт међународног признања Републике Хрватске и Републике Босне и Херцеговине, уз одбијање признања реалности постојања Републике Српске Крајине и Републике Српске, бити довољан и правичан основ за престанак оружаних сукоба у тим републикама и за решавање огромног броја спорних питања која су се појавила. На основу тог признања, српски народ у наведеним републикама, који је имао исто право на самоопредељење као хрватски и муслимански народ, а који је у то време био способан да брани своје националне и животне интересе, требало је да пристане на своје разоружање, статус националне мањине и побуњеника, на кривичне прогоне и кажњавања итд., односно да се одрекне свог права на самоопредељење и своје плебисцитарно изражене воље да остане у Југославији као заједничкој држави. Пошто су таква очекивања Европске заједнице и других држава и међународних организација, ако су постојала, била нереална и немогућа, акт међународног признања тих република само је допринео разбуктавању оружаних сукоба у њима.

Планови за решавање кризе

С обзиром на то да су Влада Републике Хрватске, представници српског народа из Републике Српске Крајине и Председништво СФРЈ прихватили План мировне операције УН за Југославију, тзв. Венсов план,¹⁵ Савет безбедности је донео Резолуцију бр. 743, 21. фебруар 1992, којом је прихватио тај план и донео одлуку о формирању посебних снага УН (тзв. УНПРОФОР) и њиховом постављању на подручје под заштитом УН, које је тим планом одређено. Биле су то тзв. УНПА зоне, које су у стварности чиниле територију Републике Српске Крајине. Тим планом је предвиђено повлачење јединица ЈНА из Хрватске и демилитаризација УНПА зона под заштитом Уједињених нација. Та заштита је требало да траје до мирног уређења односа између Републике Хрватске и Републике Српске Крајине. Међутим, без обзира на преузету обавезу да ће поштовати План мировне операције УН за Југославију, Хрватска је неколико месеци касније напала УНПА зоне и заузела њихове делове (Земуник, Масленица, тзв. Медачки цеп и друго).

Резолуцијом Савета безбедности бр. 762, од 30. јуна 1992. затражено је од свих страна да поштују своје обавезе, потпуно обуставе непријатељ-

¹⁵ Текст Плана мировне операције УН за Југославију налази се у књизи М. Митића: *Међународно право у југословенској кризи* (стр. 291–296).

ства и спроведу План мировне операције итд., а од Републике Хрватске да повуче своје оружане снаге на положаје на којима су се налазиле до офанзиве 21. јуна 1992. године.¹⁶ Ту резолуцију Савета безбедности Хрватска није поштовала, а Уједињене нације према њој нису предузеле никакве мере.

После тога, вођени су преговори и припремани различити планови за мирно уређење кризе у Републици Хрватској. Најпознатији је тзв. План 3-4, којим је био предвиђен висок степен политичке и територијалне аутономије за Србе у Хрватској у оквиру Републике Хрватске. План су у почетку одбијале обе стране, али га је српска страна касније ипак прихватила. Међутим, почетком августа 1995. Република Хрватска је предузела офанзиву великих размера и заузела значајан део УНПА зона, односно Републике Српске Крајине, осим области: Источна Славонија, Барања и Западни Срем. У току те офанзиве бомбардовани су и заузети Книн и други градови на подручју УНПА зона, а скоро читаво српско становништво, бежећи од хрватских оружаных снага, преселило се у Републику Српску и СРЈ (више од 200.000 избеглица). У току те офанзиве хрватске оружане снаге бомбардовале су и колоне избеглица на путевима, што је тежак ратни злочин.

У вези са тим догађајима Савет безбедности је донео Резолуцију бр. 1009, од 10. августа 1995, којом је осудио офанзиву великих размера коју је започела Влада Републике Хрватске, гранатирање цивилних циљева и неприхватљиве акте снага хрватске армије против особља мировних снага Уједињених нација, и захтевао од Владе Хрватске да одмах прекине све војне акције. У тренутку када је Савет безбедности донео ту резолуцију Хрватска је већ била заузела наведено подручје УНПА зона. Савет безбедности, при томе, није захтевао од Хрватске да повуче своје оружане снаге из УНПА зона, дакле зона под заштитом Уједињених нација. Тако су гаранције које су српском народу у Хрватској дале Уједињене нације – да ће бити заштићен од хрватског терора и напада и да ће питање његове даље политичке судбине бити решено мирољубивим средствима – у потпуности изневерене и погажене.¹⁷ Такво понашање Уједињених нација и других мировних организација према српском народу у Хрватској представља повреду међународног права.

Санкције против СР Југославије

Према Уговору о одласку команди, јединица и установа ЈНА из гарнизона и касарни Зеница, Травник, Коњиц и Сарајево, који је 10. маја 1992. склопљен између Председништва и Владе Републике Босне и Херцеговине и ЈНА, под контролом посматрачког тима Европске заједнице и личног изласланика генералног секретара УН лорда Карин-

¹⁶ Текстови резолуција бр. 743, од 21. фебруара 1992, и 762, 30. јуна 1992, могу се наћи у књизи *Уједињене нације 1945–1995*, стр. 187. и 203.

¹⁷ Текст те резолуције видети у *Уједињене нације 1945–1995*, стр. 296–298.

гтона, ЈНА била је дужна да одмах почне с повлачењем команди, јединица и установа ЈНА и њиховог наоружања, муниције, опреме и покретне имовине из наведених гарнизона (чл. 2), док је повлачење осталих јединица и установа ЈНА требало да буде посебно регулисано (чл. 4).

Повлачење је требало да се заврши у року који је одређен планом повлачења, дакле до 19. маја 1992, како је одредило Председништво СФР Југославије. Влада и Председништво Босне и Херцеговине обавезали су се да ће омогућити и обезбедити сигурно пролажење војних колона на правцима маршевања према њиховим одредиштима (чл. 5).¹⁸ Према том плану и уговору, повлачење јединица и установа ЈНА из Босне и Херцеговине завршено је до 19. маја 1992. године.

Међутим, пре истека тога рока, Резолуцијом бр. 752, од 15. маја 1992, Савет безбедности је констатовао да је дошло до погоршања ситуације у Босни и Херцеговини и поставио захтев да „сви облици спољног мешања у Босни и Херцеговини, укључујући и мешање јединица ЈНА и елемената Хрватске армије, одмах престану и да суседи Босне и Херцеговине врло брзо реагују како би се окончало такво мешање и поштовао територијални интегритет Босне и Херцеговине; да све јединице ЈНА и елементи Хрватске армије који су тренутно у Босни и Херцеговини буду одмах повучени или стављени под контролу Владе Босне и Херцеговине; да све стране у сукобу и остали заинтересовани у Босни и Херцеговини хитно обуставе борбе и поштују примирје склопљено 12. априла 1992. године“, као и да све „нерегуларне снаге у Босни и Херцеговини буду распуштене и разоружане“.¹⁹ После тога, Резолуцијом бр. 757, од 30. маја 1992. Савет безбедности је констатовао да захтеви постављени у Резолуцији бр. 752, од 15. маја 1992, нису испуњени, па је поновио захтев да се елементи Хрватске армије који су још присутни у Босни и Херцеговини одмах повуку из те републике и одлучио да се СР Југославији (Србији и Црној Гори) уведу економске санкције.²⁰ Такве санкције нису уведене према Републици Хрватској.

Непосредни повод за увођење санкција била је експлозија неког експлозивног средства у Улици Васе Мискина у Сарајеву, када је у реду за хлеб рањено 144, а погинуло 16 људи. За тај догађај одмах су окривљени Срби, иако је међународна истрага показала да то они нису могли да учине.²¹ У вези са тим, у пракси УН догодио се немислив догађај: извештај о догађају у Улици Васе Мискина који је УНПРОФОР доставио Савету безбедности уклоњен је из документације припремљене за седницу 30. маја 1992, тако да је Савет донео одлуку о увођењу економских санкција без увида у тај извештај.²²

¹⁸) Тај уговор није јавно објављен. Свака страна потписница добила је примерак уговора.

¹⁹) Текст те резолуције налази се у књизи *Уједињене нације 1945–1995*, стр. 190–193.

²⁰) Текст Резолуције може се наћи у књизи: *Уједињене нације 1945–1995*, стр. 194–200.

²¹) „Политика“, 4. април 1993; С. Ковачевић и П. Дајић, *Хронологија југословенске кризе 1942–1993*, стр. 73.

²²) Исто, стр. 104; М. Митић, *Међународно право у југословенској кризи*, стр. 16.

Пре доношења одлуке о увођењу санкција Савет безбедности је пропустио да утврди да ли је СР Југославија објективно могла са испуни услове одређене Резолуцијом бр. 752, поготову ако се узме у обзир понашање Републике Босне и Херцеговине, Републике Хрватске, па и Републике Српске, на које СРЈ није могла да утиче. Савет безбедности је пропустио да утврди да се на територији Босне и Херцеговине на дан 30. маја 1992. године нису налазиле, нити су могле да се налазе јединице Југословенске народне армије. Након што је 5. маја 1992. Председништво СФРЈ, односно у том тренутку СРЈ,²³ донело одлуку о повлачењу јединица ЈНА из Босне и Херцеговине (прецизније, о повлачењу припадника ЈНА који су били држављани Србије и Црне Горе из јединица ЈНА које су се налазиле у Босни и Херцеговини), Скупштина Републике Српске донела је одлуку о формирању војске Републике Српске. Она је формирана 12. маја 1992. године. У њен састав су ушле јединице ЈНА које су се налазиле у Босни и Херцеговини, а које су скоро у целини биле попуњене људством из Босне и Херцеговине и јединице Територијалне одбране које су биле формиране у српским општинама у Босни и Херцеговини, односно у Републици Српској.²⁴ При томе, треба узимати у обзир чињеницу да Председништво СФРЈ после 12. маја 1992. није могло да повуче на територију СРЈ јединице ЈНА које су тога дана ушле у састав Војске Републике Српске. То људство, које су чинили држављани Босне и Херцеговине, а делимично и Хрватске, није више било потчињено Председништву СФРЈ, односно СРЈ, желело је да остане у Босни и Херцеговини, као својој држави, и да брани свој народ и своју имовину. Припадници ЈНА који су били држављани Србије и Црне Горе повучени су на територију СРЈ на основу наведеног плана Председништва СФРЈ и уговора до 19. маја 1992, осим припадника ЈНА из једне опкољене касарне у Сарајеву, који су повучени 5. јуна 1992. године. Од јединица ЈНА које су се налазиле на територији СРЈ, 20. маја 1992. године, формирана је Војска Југославије. Према томе, 30. маја 1992. на територији Босне и Херцеговине јединица ЈНА није било, нити је могло да их буде, јер оне једноставно више нису постојале. Независно од тога, после 27. априла 1992, а поготову после 19. маја 1992, више нису постојале уставне ни законске могућности да се војни обвезници из Србије и Црне Горе упућују у војне јединице у Босни и Херцеговини, јер је она у то време већ била призната као самостална и независна држава, будући да се радило о страни држави. Јединице које је Савет безбедности погрешно и неосновано називао јединицама ЈНА биле су јединице Војске Републике Српске. Њихов врховни командант није било Председништво СФРЈ, већ председник

²³ После доношења Устава СР Југославије, 27. априла 1992, Председништво СФРЈ наставило је да обавља функцију председника државе до избора председника СРЈ, дакле до избора Добрице Ђосића.

²⁴ О тим чињеницама генерални секретар Уједињених нација Бутрос Гали известио је Савет безбедности 30. маја 1992. године (видети текст тог извештаја у књизи М. Митића *Међународно право у југословенској кризи*, стр. 335–339).

Републике Српске, како је то прописано чл. 106 Устава Републике Српске.²⁵

Савет безбедности није узео у обзир чињеницу да су муслиманске оружане формације и после 10. маја 1992. наставиле са нападима на јединице ЈНА које су се повлачиле или су се припремале за повлачење са територије Босне и Херцеговине, што је морало да доведе до њиховог оружаног отпора и оружаног сукоба. Најдрастичнији пример таквог понашања муслиманских оружаног снага јесте напад на колону ЈНА која се 15. маја 1992, према споразуму са Председништвом и Владом Босне и Херцеговине и другим њиховим органима, под пратњом муслиманске милиције, кретала путем из Тузле према Зворнику. Тада је мучки убијено више од 200 војника ЈНА, а већи њихов број је заробљен и мучен у логорима Босне и Херцеговине.²⁶

Коначно, Савет безбедности није узео у обзир да су настављању оружаног сукоба у Босни и Херцеговини знатно доприносиле хрватске оружане формације које су се налазиле у Босни и Херцеговини све до краја 1995. године и водиле борбу са српским и муслиманским оружаног снагама. То је било познато Савету безбедности, јер је у Резолуцији бр. 752, од 15. маја 1992, поновио захтев да се „елементи Хрватске армије који су још присутни у Босни и Херцеговини одмах повуку“ из те републике.

Све то показује да су санкције СРЈ уведене због тога што је српски народ у Босни и Херцеговини наставио са борбом за остваривање својих националних и политичких права, односно зато што није прихватио одлуку о уређењу Босне и Херцеговине коју су припремили Европска заједница и Савет безбедности преурањеним међународним признањем Републике Босне и Херцеговине и њеним пријемом у Уједињене нације. То фактички значи да се одговорност СРЈ за настављање оружаног сукоба у Босни и Херцеговини могла састојати само у томе што није могла да убеди или присили представнике српског народа у Босни и Херцеговини да прихвате такво уређење Босне и Херцеговине. Међутим, у праву цивилизованих народа, па и у међународном јавном праву, нико не може да буде проглашен кривим или одговорним за нешто што није у могућности да учини. То би морало да важи и за одговорност СРЈ за настављање оружаног сукоба у Босни и Херцеговини после 15. маја 1992. године.

²⁵ Припадници ЈНА носили су на капама петокраку, а припадници Војске Републике Српске традиционалну ознаку српске војске из ранијег периода; јединице ЈНА имале су називе који су указивали на њихову војну специјалност (на пример, 1. оклопна бригада; 150. противавионски пук итд.), док су јединице Војске Републике Српске носиле називе према територији са које су регрутоване (на пример, 5. мајевичка бригада); речи „војна пошта“ на печатима и штампаријама ЈНА биле су исписане латиницом, а у Војсци Републике Српске – ћирилицом, итд.

²⁶ На основу сведочења војника и старешина који су се налазили у војној колони која се 15. маја 1992. кретала из Тузле према Зворнику („Политика експрес“ од 22. априла објавила фељтон под насловом *Када су живи завидели мртвима*, аутора Тихомира Стојановића).

Резолуцијама бр. 787, од 16. новембра 1992, и 820, од 18. априла 1993, Савет безбедности је проширио економске санкције према СРЈ због одбијања Срба из Босне и Херцеговине да прихвате Венс-Овенов план о уређењу односа у Босни и Херцеговини, као и због наводне умешаности СРЈ у оружане сукобе у тој држави, иако за то није постојао никакав реални основ. Наиме, економска помоћ коју је СРЈ пружала Републици Српској није могла да буде основ за проширивање економских санкција, јер су још знатнију и опсежнију помоћ Босни и Херцеговини пружале земље Исламске заједнице, Европске заједнице и многе друге.

За однос Европске заједнице и Савета безбедности према СРЈ никакав значај нису имале чињенице што је СРЈ, са своје стране, прихватила све планове о уређењу односа у Босни и Херцеговини које су припремили органи Европске заједнице итд., и што су председник СРЈ Добрица Ђосић, председник Србије Слободан Милошевић, председник Црне Горе Момир Булатовић и председник грчке владе Константин Мицотакис, 5. маја 1993, непосредно, у Скупштини Републике Српске, покушали да убеду посланике те скупштине да прихвате Венс-Овенов план, али у томе нису успели. За тај однос никакав значај није имала ни чињеница што је СРЈ, на основу Резолуције Савета безбедности бр. 838, од 9. јуна 1993, о увођењу посматрача УН на граници између Србије и Босне и Херцеговине, увела „ембарго на Дрини“. Дакле, престала је с пружањем економске помоћи Републици Српској.²⁷

После склапања Дејтонског мировног споразума, када је питање оружаних сукоба у Босни и Херцеговини и даљег уређења те државе било дефинитивно решено, Резолуцијом Савета безбедности бр. 1022, од 22. новембра 1995,²⁸ економске санкције СРЈ само су суспендоване на неодређено време, уместо да су укинуте. Коначно, када су Резолуцијом Савета безбедности бр. 1974, од 1. октобра 1996, економске санкције СРЈ и формално укинуте,²⁹ задржан је „спољни зид санкција“ које нико никада није ни увео ни дефинисао, а чије се укидање стално условљава новим разлозима који немају никакве везе са условима и разлозима због којих су санкције према СРЈ уведене. Све то недвосмислено показује да је понашање Савета безбедности и Европске заједнице, касније и Европске уније, према СРЈ у току југословенске кризе било противно међународном праву и Повељи Уједињених нација. Према чл. 41 Повеље УН, мере које Савет безбедности може да предузме према појединим државама ради спровођења својих одлука, а које се обично називају санкцијама, имају за циљ, односно сврху, да обезбеде промену понашања стране која угрожава међународни мир и безбедност, а не њено кажњавање или одмазду. О томе генерални секретар УН каже: „Зато је врло важно да Савет безбедности када одлучи да наметне

²⁷ Текст Резолуције видети у: М. Митић, *исто*, стр. 322.

²⁸ Текст Резолуције видети у: М. Митић, *исто*, стр. 324.

²⁹ Садржај и анализу те резолуције садржи чланак др Милана Опачића *Укидање санкција СР Југославији – значење и основаност сумњи*, „Војно дело“, бр. 6, 1996, стр. 59–77.

санкције истовремено дефинише објективна мерила за утврђивање да је њихова сврха постигнута. Ако треба да употреба санкција као ефикасних инструмената и даље ужива општу подршку, мора се пазити да се избегне утисак да је намера наметања санкција кажњавање а не промена политичког понашања, или да се мерила мењају да би послужила друкчијим сврхама од оних које су мотивисале првобитну одлуку о наметању санкција“.³⁰

На основу наведеног схватања генералног секретара УН о суштини и смислу увођења санкција некој држави, увођење економских санкција СРЈ, њихово проширивање и одржавање било је противно одредби чл. 41. Повеље Уједињених нација. Дода ли се томе да је Дејтонски мировни споразум, којим је коначно утврђено питање кризе у Босни и Херцеговини, склопљен 21. новембра 1995. и да се спроводи под контролом Европске уније и УН, уз признату сарадњу и подршку СРЈ, као и да су према њој још увек на снази неуведене економске санкције у форми „спољног зида санкција“ (блокирање новчаних средстава и имовине у иностранству, спречавање повратка СРЈ у Генералну скупштину УН и друге међународне органе и организације итд.), сасвим је јасно да се СР Југославија и десет милиона њених недужних грађана беспримерно и противправно кажњавају.

„Хуманитарна војна интервенција“ у Републици Српској

Према чл. 42. Повеље УН Савет безбедности, ако сматра да мере које не повлаче употребу оружане силе, дакле економске санкције, нису довољне за одржавање или успостављање међународног мира и безбедности, овлашћен је да предузме потребну оружану акцију ваздухопловним или сувоземним снагама ради одржавања или успостављања међународног мира и безбедности. Када су у питању унутрашњи оружани сукоби, Савет је овлашћен да такву акцију предузме на основу чл. 42 и чл. 2, тачка 7, Повеље Уједињених нација.

На основу чл. 42 Повеље УН и Резолуције Генералне скупштине УН бр. 377, од 3. новембра 1950, познате под називом „Уједињени за мир“,³¹ током 50 година, „Савет безбедности је интервенисао мировним снагама УН и другим колективним мерама против земаља које су својим акцијама извршиле акт агресије или повреду мира, дакле пост фестум, а не а priori, односно превентивно“.³²

Без обзира на такву праксу Савета безбедности и одредбе Повеље УН, на Првом самиту шефова држава и влада чланица Савета безбедности, одржаном 31. јануара 1992, постигнута је сагласност о потреби развоја „превентивне дипломатије“ ради обезбеђивања колективне безбедности, стварања и чувања мира, разоружања и стварања глобалног

³⁰ Додатак Агенди за мир из 1995. године (*Уједињене нације 1945–1995*, стр. 109).

³¹ Текст Резолуције видети у: С. Борђевић и други, *исто*, стр. 328.

³² Др Милан Опачић, *Прилог разматрању основа нове доктрине одбране СР Југославије*, „Војно дело“, бр. 4–5, 1997, стр. 150.

система међународних односа. Идеја је даље разрађена у Агенди за мир из 1992. и у Додатку Агенди за мир из 1995. године, које је написао генерални секретар Уједињених нација.

Суштина превентивне дипломатије састоји се у праву на превентивну интервенцију која Повељом УН није била предвиђена. „Стварни смисао права на превентивну интервенцију јесте веома широко и неограничено овлашћење сталних чланица Савета безбедности да уколико оцене да збивања у некој држави (искључујући наравно њих саме) могу да угрозе мир и стабилност у геополитичком простору у коме се налазе, колективним мерама УН (политичко-дипломатске, економске санкције и војна принуда) обезбеђују 'неделиквентно' понашање државе“.³³ Није реч, дакле, о интервенцији у случају изведеног акта агресије или повреде мира и безбедности које је учинила једна држава према другој, већ о истом таквом овлашћењу у случајевима када чланице Савета безбедности оцене да развој догађаја у некој држави, дакле у оквиру њених унутрашњих ствари, може да угрози мир и безбедност у региону.

Прву такву војну интервенцију, или како је њени творци називају „хуманитарну војну интервенцију“ у Европи, уз сагласност Савета безбедности, извеле су снаге НАТО-а у Републици Српској, у времену од 30. августа до 13. септембра 1995. године. Непосредни повод за ту интервенцију била је експлозија гранате на сарајевској пијаци Маркале, 28. августа 1995, када је погинуло 37 људи, за коју су одмах окривљени Срби иако је веома брзо утврђено да су гранату испалили муслимани да би изазвали војну интервенцију.³⁴

У току припрема за ту војну интервенцију, на састанку високих функционера НАТО-а, одржаном 1. августа 1995. у Бриселу, усвојена је Декларација о интервенцији у Босни, у којој је, поред осталог, наведено да је „Алијанса одлучила да изврши хитне припреме у случају да се настави гушење Сарајева и шире мешање у допремање хуманитарне помоћи, за примену општијих мера, међу које спадају и ваздушни напади на босанске Србе и друге у Босни и Херцеговини“.³⁵ У Додатку Агенди за мир о тој војној интервенцији је наведено: „У Босни и Херцеговини Савет безбедности је овластио државе чланице које су деловале као нације или преко свог регионалног споразума да би обезбедиле поштовање забране војних летова у ваздушном простору те земље, да би подржале снаге УН у бившој Југославији у вршењу њиховог мандата, укључујући и одбрану особља УН ако би било нападнуто, као и да одврате нападе на зоне безбедности“.³⁶

³³ Др Милан Опачић, *исто*, стр. 151.

³⁴ Пошто обавештавање светске јавности о том догађају на други начин није било могуће, у „Вашингтон посту“ од 25. октобра 1995. објављен је оглас под насловом „Американци у босанском блату“ (*Americans in the Bosnian Quagmire*), у којем су наведени подаци о три таква напада које су извели муслимани, а који су приписани Србима.

³⁵ Декларација НАТО о интервенцији у Босни, „Политика“, 4. август 1996.

³⁶ Додатак Агенди за мир, *Уједињене нације 1945–1995*, стр. 112.

Према тим документима, наведеном војном интервенцијом требало је да се обезбеди поштовање забране војних летова у БиХ, подржавање снага УН, одбрана особља УН и одвраћање српских снага од напада на зоне безбедности. Њоме је, дакле, требало да се успостави угрожени мир. Према Глави VII Повеље УН, када снаге УН успоставе мир, даљи односи између сукобљених страна морају да се решавају према међународном праву и одредбама Повеље УН о мирном решавању спорова (преговори, посредовање, добре услуге, међународни суд итд.). Војна интервенција, према томе, не сме да буде употребљена ради стварања нових држава или другачијих држава од оних које би настале у неком унутрашњем оружаној сукобу уколико војне интервенције УН не би било. Ако се „хуманитарном“ војном интервенцијом УН међају правно уређење и организација неке државе, односно ако се на тај начин стварају нове и другачије државе, онда војна интервенција нема за циљ успостављање мира, већ је „крсташки рат“ за стварање нових држава. А такве војне интервенције се не могу ускладити с међународним правом и Повељом Уједињених нација.

Како је то било у случају Републике Српске може се видети из следећих података: војна интервенција на РС и њене оружане снаге започета је одмах, пре истека једног сата од тренутка експлозије на Маркалама, масовним извиђачким летовима изнад њене територије. У војној акцији, названој „одлучан одговор“, више од 400 борбених авиона НАТО-а, који су извели више од 3.300 борбених летова и на српске циљеве бацили од 5.000 до 10.000 тона бомби, од којих су неке, како је касније утврђено, биле пуњене осиромашеним уранијумом, порушени су скоро сви војни објекти у Републици Српској и бројни привредни објекти, мостови, ПТГ уређаји, сточне фарме, српска села, школе, болнице, и друго. Од последица бомбардовања погинуло је или је било повређено много српских цивила.

Том војном интервенцијом промењен је однос снага у унутрашњим оружаним сукобима у Босни и Херцеговини на штету Срба, а у корист муслимана и Хрвата. У војној офанзиви коју су у складу са том интервенцијом предузеле муслиманске и хрватске оружане снаге заузет је знатан део територије Републике Српске у западној Босни, и то део на којем су Срби чинили огромну већину становништва (Босански Петровац, Босанско Грахово, Дрвар, Мркоњић Град итд.).³⁷ Након тога, 21. новембра 1995, склопљен је Дејтонски мировни споразум, на који је српска страна морала да пристане под знатно тежим и неповољнијим условима од оних на које би пристала да није било војне интервенције.

Све то показује да војна интервенција у Републици Српској није била усклађена са Повељом УН и међународним правом, односно да је

³⁷ О томе шта је срушено у Републици Српској, на основу података добијених од Војске Републике Српске, у листу „Вечерње новости“, од 2. септембра 1995, објављен је фељтон *Петнаест дана пакла* Миљане Аксић-Краљ.

том интервенцијом на штету српског народа и Републике Српске тешко повређено међународно право.

*
* *

За оспоравање наведених повреда међународног права не постоје ваљани аргументи. Њихове последице за српски народ у целини, Републику Српску и СРЈ познате су, тешке и далекосежне. Осим тога, те повреде међународног права за СРЈ значајне су из још најмање два разлога: могу да буду пресудне приликом евентуалног утврђивања одговорности за ратне штете које су настале на територији претходне Југославије због започињања и вођења оружаних сукоба, и истовремено указују на константно неповољан однос наведених држава према СФРЈ и СРЈ, који се очигледно не заснива на принципима међународног права и на међународној правди, већ на интересима неких најмоћнијих држава за другачијим уређењем света, при чему су СФРЈ и СРЈ биле одређена сметња коју је требало уклонити.

Предлоге, решења и ултиматуме који се свакодневно упућују Србији и СРЈ у вези с начином решавања наших актуелних унутрашњих питања треба свестрано и пажљиво размотрити, уз уважавање нужности сарадње са тим и другим државама света и међународним организацијама и органима, али треба првенствено узимати у обзир заштиту наших националних и других интереса. Јер, увек постоји нека граница преко које самосталне државе не могу да иду. Тим више што наведена искуства показују да ти предлози, решења и захтеви ни до сада нису били засновани на међународном праву и жељи за мирним решавањем насталих спорова, већ на посебним интересима неких других држава.

*Timeo Danaos et dona ferentes.*³⁸

³⁸ „Бојим се Данајаца, тј. Грка, чак и када носе дарове“ (стих из Вергилијеве *Енејиде* који се односи на Тројанског коња).